

ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK, TÜRKİYE VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

Prof. Dr. Doğu ERGİL*

Örgütlü olmak, bireyleri güçlendiren bir olgudur. Bu nedenle Türkiye'de insanlar, özgür olsalar bile güçlü değildirler. Üyesi oldukları mesleki, kültürel, siyasal örgütler (dernekler, kuruluşlar, sendikalar) aracılığıyla sisteme katılmakta zorluk çeken, bu konuda engellenen insanlar, tekil olarak ihtiyaçlarını karşılamak ve mutluluğu aramak durumunda kalıyorlar. Tek başlarına kalınca en temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliyorlar. Maddi doyum öne çıkıyor. Ekonomik kazanç arayışı, çoğu kez kişisel yeteneklerin ve yaratıcılığın tek uğraş alanı haline geliyor. Ondan sonra da, kendi bencil dürtüleriyle hareket eden, sürekli olarak kendi geleceklerini düşündükleri için birlikte hareket etmeyen bir insanlar topluluğu ortaya çıkıyor.

Bu durumun farkında olan çeşitli kümeler, grup ruhunu ayakta tutmak için insanları en radikal davranış biçimlerine yönlendiriyorlar. Varlıklarını, ne biçimde var olmak istediklerini topluma duyurmak, farklılıklarına dikkat çekmek amacıyla silahlı politikaya baş vuruyorlar. Böylesine radikal bir belirtim biçimi, ne azık ki çokkültürlülüğü, silah seslerinin gürültüye boğduğu bir kakafoniye dönüştürüyor. Siyaseti içinden çıkılmaz bir hale sokuyor.

Silahlı politika, aydınlarla halkın arasını açıyor. Aydınlar istemlerini, görüşlerini, düşünceler, ideolojiler ve barışçı yollarla topluma aktaran, onlara yön vermek isteyen bir sosyal tabakadır. Alt tabakalar ise, istemlerini ancak örgütlülükle duyurabiliyorlar. Aydınların bireyselliği belki onların gücü, fakat alt tabakaların örgütsüzlüğü, onların güçsüzlük kaynağıdır. Yine de alt tabakalar, bireysel çabalarının defaatle yetersiz kaldığı kanıtlandıktan sonra örgütlenebiliyorlar. Örgütlendikten sonra bile demagogların, halkhatiplerin oyunağı olabiliyorlar.

Demagogların peşinden sürüklendikleri sürece alt tabakalar ile aydınlar arasındaki sağlıklı ilintiler kurulamıyor. Aydınlar, kent ortamının bireyselliğini kırıp, ne kendileri örgütlenebiliyorlar, ne de kitleleri örgütlebiliyorlar. Dolayısıyla, çokluğu, çoğulculuğa

---

* A.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Öğretim Üyesi

dönüştüremiyorlar. Bu koşullar altında, yönsüz ve öndersiz alttabakalar, inanç önderlerinin, radikal akımların peşine takılıp yerleşik kurumları ve toplumları istikrarsızlığa sürüklüyorlar.

Aslında, sonuçları olumsuz da olsa, böylesi bir toplumsal hareketlilik, çok **kültürlülüğün** ürünü. Çünkü, farklı yaşam biçimlerinin, farklı yaşam algılarının ve belirtilmelerinin dinamizmini yansıtıyor. Ama, şekillendirilmediği, yasal ve kurumsal kalıplar kazanmadığı için düzensiz, örgütsüz ve kurlsız olarak sisteme yansıyor.

İşte bu dinamizm, sürekli bir kakafoni değil bir "toplumsal senfoni" haline getirilebilirse, toplumsal "çokluk", siyasal çoğulculuğa" dönüştürülebilir. Diğer yandan, toplumda çoğulculuk doğrultusunda yeterince güçlü talepler olmayabilir. Örgütlü kümeler, sadece kendi dar çıkarlarını tatmin etmeyi ve ve maddi edinimlerini artırmayı birinci hedef olarak görebilirler. Bu durumda, **bencil bir bireycilik**, toplumsal sorumluluk gözetmeyen **grupçuluk** ve siyasal **kabilecilik**, toplum harcını "ufalar", ayırıştırır. Bu durum, kişiler-arası ilişkilere "ahlak erozyonu" olarak yansır. Ne yazık ki, biz şimdi bu talihsiz evreye girmiş bulunuyoruz.

Kümeler (Gruplar), Toplum Kumaşının İlmikleridir

Aileden sonra toplumsal örgütlenmenin birincil örnekleri olan gruplar, insanları yalnızlıktan, yetersizliğin verdiği aşağılık duygusundan, tecrit edilmişlikten, hareketsizliğin alışkanlık haline gelmesinden ve ahlaki boşluktan kurtarırlar. Bireylerin önce "adlandırılabilir" bir kümenin üyesi olmalarını, sonra da sayısız kümenin toplamı olan bir ulusun üyesi olmalarını sağlarlar. İnsanlar, bu karmaşık üyelikler bağı içinde alt ve üst kimliklerini bulurlar veya edinirler. **Kişilik kazanırlar.**

Toplumsal örgütlenmenin üst (devlet) ve alt (kümeler) katları arasında muhakkak bireye bir özgürlük ve yaratıcılık alanı bırakılmalıdır. Küme ve siyasal aidiyetlerin, bireyselliği (bencil, "her koyun kendi bacağından asılır" bireyciliği değil) öldürmesine izin verilmemelidir. Otoriterliğin ve bencilikten kaynaklanan ahlaksızlığın (topluma karşı sorumsuzluğun) debisi ancak böyle düşürülebilir.

Modern toplum, bireysellekle, grupsallık arasındaki dengede oluşmuştur. Bu denge korunmalıdır. Çünkü sınırsız özgürlüğün, demokrasi yaratmadığı anlaşılmıştır. Diğer yandan, grup kimliklerine hapsedilmiş ve grup normlarının dışına çıkamayan bireyler, belki kendilerini güvende hissederler. Ama onlar, hiç bir zaman özgürleşemezler. Bu yüzden de kişilikleri güdük kalır, bir sürünün üyesi olmayı aşamazlar. **Bölünmüş, bölünmüş, bölünmüş (kompartmantalize) toplumların birbiriyle çatışan kümelere ayrışması olgusuna verilen ad olan "yeni-kabileciliğin" köklerinden birinin bu olgu olduğu ileri sürülebilir. Pekiyi, örgütselliğin gücü ile bireysel özgürlüğü bir arada yaşatmak için ne yapmak gerekir?**

Çare, kültür kümelerinin muhakkak şeffaflaşmasıdır. Onların, örf ve adetlerini, kültürlerini yaşama tarzlarını "açığa çıkarmaları", resmen teşvik edilmelidir. Kendi anlayışları doğrultusunda, dinsel cemaatlerini oluşturmaları, hastanelerini, gündüz bakımevlerini, yaşlıevlerini kurmaları; varsa okullarında, yoksa özel eğitim yoluyla kültürlerini ve kültür dillerini çocuklarına öğretmeleri sağlanmalıdır. Çünkü, kültür kümelerinin, kendi geleneklerine, alışkanlıklarına göre insan yetiştirme, yaşlılarla ilgilenme, üyelerini eğitime gibi istek ve çabaları hep varolagelmiştir.

Bu girişimlerin sonuçlarından kuşku duyanlara sorulmalıdır: "Hoşgörü ve farklılıkların sergilenmesi, toplumu atomize eder, yani onu böler mi? Yoksa, başka türlü ortaklık kuramayacak ve bir ortaklık anlayışı geliştiremeyecek toplulukları, oluşmasına katkıda buldukları bir toplumsal dokuda, hukuk sisteminde ve siyasal birlikte buluşmak daha mı gerçekçidir?" Asıl sorun budur...

Hür kültür kümesi, kendi özel ve özgün yaşam alanını (coğrafi anlamda değil) belirlerken, bu özgürlüğün güvencesi olan toplumun kolektif/ortak normlarını, istemlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak yükümlülüğünü de üstlenir. Üstlenmek zorundadır. Çünkü, cemaatleri aşan bir toplumsal bütünlük sağlanamaz.

Toplumsal yaşamın geniş çerçevesini çizen, bireylere yurttaşlık hakkı ve sorumluluğu sunan, kolektif normlar ve anayasal düzene vücut veren hukuk sistemidir. Toplumsal kurumlar, bu çerçevede yerlerini alırlar ve çalışırlar. Toplumun organik işbölümünden mahrum hiçbir grup, ne kadar büyük olursa olsun, çağdaş yaşamda tek başına kendine yetemez. Bu yetmezlik, toplum çapında oluş(turul)an işbölümünün varlık nedenidir. O nedenle, herbiri kendi yaşam alanlarını oluştururken, tüm yaşam alanlarının ve tarzlarının güvencesi olan devletin ne demek olduğunu ve devlete bağımlılık sorumluluğunu bütün kümeler anlarlar. Bu anlayış, bir ulusun, olgunluğa eriştiğini gösterir. Artık, ulus-devletin doğumu hazır demektir.

Ulus-devlet, farklı etnik ve kültür kümeleri arasında varılan siyasal mutabakatın ürünüdür. Haklar kadar sorumlulukların potasıdır. Farklılıkların eklemlendiği, bütünleştiği tezgâhtır. Bu tezgâhta, sosyal kümeler, devletle ilişkilerinde siyasal alanı da belirginleştirirler. Sosyal kümelerin merkezle olan ilişkileri kurumsallık kazanır.

Sonuçta şöyle bir senaryo doğar: Bir zamanların işyeri militanı, grevlerle protesto yürüyüşleri arasında koşuştururken, şimdi bir sendikanın sorumlu temsilcisi olarak, işçilerin haklarını savunur. Bunu yaparken, sistemin daha iyi işlemesine ve kendini düzeltmesine katkıda bulunabilir. Aynı şekilde, bir dinsel veya etnik kümenin sokak eylemcileri, zamanla kendi gruplarının veya cemaatlerinin sözcüsü konumuna gelip, siyasal koalisyonlara girebilirler, kendilerine karma listelerde yer arayabilirler. Bunu yapukları ölçüde toplumun ortak değerleri ve çıkarları üzerinde fikir yürütmeye, ortak eylem planları üzerinde uzlaşmaya başlarlar.

Bu gelişme son derece doğaldır. Çünkü, toplum ve onun sağladığı "düzen" olmadan, hiçbir grubun kümesel ve cemaatsel haklarının ve çıkarlarının korunması mümkün değildir. Bu anlayışa varan kümeler ve temsilcileri, sosyal-kültürel çokluğun, ancak siyasal çoğulculuk ile sağlanabileceği gerçeğini er geç kavrayacaklardır.

İşte bu anlayış, merkezi otoriteyi güçlendirecek, toplum veya ulus bilincini pekiştirecektir. Bu bilinç, özel yaşam (kimlik) alanlarında özerk olan cemaat ve kültür kümelerinin, kendi özgül sorunlarının çözümü için çabalarırken, gerek merkezi otoriteyle, gerekse birbirleriyle pazarlık etmesini, uzlaşmasını ve dayanışmasını sağlayacaktır.

Gelişmiş ülkelerde bu, hep böyle olmuştur. Çokkültürlülük, ekonomik ve sosyal eşitliğin sadece ürünü değil, aynı zamanda onları yasal güvenceye kavuşturmanın programıdır da. Eğer birycsellik ile, herhangi bir topluluk (kültür veya soy kümesi) üyesi

olma nitelikleri, birlikte işleyecek, birlikte varlıklarını sürdüreceklerse, bunların siyaset hayatına da birlikte girmeleri gerekir. Bu birlikteliğin ne oranda sağlıklı ve demokratik olacağı, onlara karşı devletin aldığı tavır ve sağladığı olanaklarca belirlenecektir.

Grup (Küme) Dayanışması ve Etkinliği

Grup yaşamı, tek başına, bireyleri edilginlikten (pasiflikten), yalnızlıktan ve birbirlerine yabancı kalmaktan kurtarmaz. Ne kurtarır? Gruplara amaç kazandırmak, bu amaç etrafında örgütleme ve harekete geçirmek kurtarır. İşte devlet burada işin içine girer. Grupların örgütlenmelerine, çalışmalarına destek verir. Bunu yaparken, devlet, bütün gruplara aynı sesafede durur, eşit davranır. Farklı programlar yoluyla benzer toplumsal hedeflere varmalarına yardım eder.

İşte, birey, grup ve devlet üçlemesi bu birliktelik noktasında kesişir. Bireysellik, sadece kendisi için olmak, kendisi için çalışmak bencilliğine düşmeden ancak küme aidiyeti yoluyla toplumsal düzeye ulaşabilir. Eğer gerçekten çoğulculuğu, çokkültürlülüğü savunuyorsak, ne tek başına bireyselliği, ne de tek başına cemaatçiliği veya grupsallığı yüceltmeliyiz. Böylece ne tek başına liberal, ne de tek başına "toplumcu" olmak zorunda kalırız. Bunun yerine hem bireyci, hem de (aynı zamanda) grubumuzun erdemlerini yücelterek, "liberal toplumcu" olabilme şansını yaratabiliriz. Ancak böyle gerçek bir demokrat olabiliriz. Sadece yasal ve kurumsal anlamda değil, toplumsal anlamda, bir yaşam biçimi olarak demokrasiyi özümleyebiliriz.

Demokrasinin Önündeki Engeller

Demokrasi, gruplar aracılığıyla ve grupların etkin katılımıyla oluşan bir rejimdir. İnsanlık tarihi incelendiğinde görülür ki, kişilerin ve grupların kendi yerel, etnik, dinsel ve ulusal kimliklerini en dramatik biçimde ifade ettikleri zamanlar, bunalım dönemleridir. Bu dönemlerde siyasal baskı ya üst noktadadır ya da baskının kaynağı zayıflamıştır. Göreli bir özgürlük ortamı doğmuştur.

Sözü edilen olguya en son örneklerden biri Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekildiği şu son yıllardır. Bütün özgül küme kimliklerini ortadan kaldırmayı "evrensellik" olarak anlayan **komünizm**, bunca yıl bastırdıktan sonra bugün "yeni-aşiretler" biçiminde su yüzüne çıkan soy ve kültür kümelerinin sunduğu yerel ve özgül grup kimliklerini tam anlamıyla anlamamıştır. Çünkü, **evrenselliğe**, bütün bu alt-kimliklerin bastırılması veya yok edilmesi yoluyla varılacağını sanmıştır.

İlginçtir ama, komünizm de "uluslararasıçılığı", tıpkı Habsburg ve Romanov hanedanlarının birçok ulusu, kendi imparatorluklarına tabi kılmalarındaki mantığa dayandırmıştır. Komünistler, keyfi olarak yönetilen imparatorluk halklarının veya ulusal kümelerin, "şimdi neden komünizmin şemsiyesi altında yaşamasında sakınca olsun" demişlerdir.

Tabii böyle bir anlayış, önünde sonunda iflas edecekti. Etti de... Şimdi Batı'da yeni bir süreç işliyor: Avrupa Birliği kuruluyor. Sovyet boyunduruğunda yaşayan Doğu Avrupa halkları da kendi ulus-devletleriyle bu sürece katılmak istiyorlar.

Yakından bakılınca, Batı'da birlik arayışının iki ana olguya dayandığı görülür. Önce, toplumlar, ulus-devletler olarak iç tutarlığa erişmişler, siyasal ve ekonomik olarak

"rüşlerini isbat etmişlerdir". Şimdi daha büyük siyasal ve ekonomik örgütlenmelerin çatusı altında daha müreffeh, daha güçlü ve güvenli olacaklarına inanıyorlar.

Diğer bir süreç de, Avrupa'da büyük (ve emperyalist) devletlerin egemenliklerinin sona ermesiyle pek çok tabi devletin bağımsızlaşmasıyla işlemeye başlamıştır. Bu süreç "demokratikleşme" adını verebiliriz.

Zaman ilerledikçe, demokrat olmanın bağımsız olmaktan çok daha zor olduğu anlaşmıştır. İş başına geçen iyi niyetli demokratik yönetimler, demokrasiyi hayata geçirmeye çabalarken, "demos" yani halk deyiminin bir tek halk tarafından temsil edilmediğini anladılar. Gördüler ki, her devletin çatusı altında birden fazla halk, yani kültür kümesi vardır...

Demokrasinin "İnşası"

İşte gerçek demokrasinin "inşası" bu anlayışla, yani tüm kültür kümelerinin temsil edilmesi sorununun çözümü arayışı ile başladı. Bu doğrultuda hızlı ve etkin adımlar atamayan ülkelerde, kültür kümelerinin temsil krizi başgösterdi. Yugoslavya, Gürcistan gibi ülkelerde bu kriz, savaşa neden oldu. Çekoslovakya örneğinde ise halklar veya tarihsel-kültür kümeleri (Çekler ve Slovaklar), birbirlerinden barış içinde ayrılıp kendi demokrasilerini kurdular.

Bütün bu deneyimler göstermiştir ki, demokrasi, ancak kendi kendini yönetebilen halklar sayesinde var olmuştur. Birarada yaşayamayan, yaşamak arzusu duymayan halkların arasındaki ilişki, uzlaşmacı ve barışçı olamaz, olamıyor. Birarada yaşamak iradesini körleten en önemli etmen, tarafların birbirlerini siyasal eşitleri olarak görmemeleri, bu yüzden de birbirlerini egemenlikleri altına almaya çalışmalarıdır. Bu uzlaşmaz zihniyet, kaçınılmaz olarak çatışmacı ve anti-demokratiktir.

Bir genelleme ile, "Batı'da demokrasi, uyuşmayan kümelerin birbirlerinden ayrılmasıyla doğmuştur" diyebiliriz. "Doğu'da ise, birbirleriyle uyuşmayan grupların zorla birarada tutulması yüzünden demokrasinin gelişmesi gecikmiştir.

Peki, tek çare ayrılmak mıdır? Hayır, o zaman dünya siyaset haritası anı peteğine benzer, siyasal tarih de tek hücreli varlıkların mezarlığına dönerdi. Yapılması gereken, ulusal devletin, herkesin devleti olmasını sağlamaktır. Bunun için onun "inşasına" ve yönetimine, bütün toplumsal kümelerin eşit olarak katılmalarının yolunu açmak gerekir.

Batı'da çokulusluluk, uluslarüstü örgütlenmelere dönüşürken, Doğu'nun otoriter, hatta diktatoryal siyaset anlayışı, bırakalım uluslarüstü birlikleri, gönüllü ulusal birlik yaratma endişesi bile taşımamıştır. Doğu'da siyasetin dili de kurumları da, şiddetle yüklüdür. Bu nedenle, siyasal yapılar istikrarsız, meşruiyet sorunu hep gündemde, iktidarlar sallantıdadır. Böyle bir ortamda kalıcı uluslarüstü örgütlenmelere gitmek olanaksızdır.

Evct. Batı'da da önce güçlü devletler kuruldu. Ama ondan sonra güçlü toplumlar/uluslar oluşturuldu. Güçlü bir devlet, ancak güçlü bir toplum üzerinde ayakta durur. Doğu'da bu gerçek hiç anlaşılmadı. Devlet görece güçlü, millet güdük kaldı. Dolayısıyla, aksine görüntü vermelerine karşın "doğulu" devletler hep güçsüz oldular. Bu niteliklerini saklamak için şiddete başvurdular. Şiddet, her türlü özgürlüğün gelişmesini engelledi.

Ancak özgürlük ortamında gelişebilen bilim, sanat, demokrasi ve hukuk kavruk kaldı. Otoriter devletler, ülkelerinin geri kalmasına neden oldular. Ondandı sonra da "neden bizim ülkemizde gerici akımlar başgösteriyor" diye hayret ettiler. Gericiliğin kaynağının, ulusal gerilik veya gecikmişlik olduğunu, bunun ana nedeninin kendi buyurganlıkları olduğunu kabullenemediler.

Batu deneyinde, "ulustan önce" tarih sahnesine çıkan güçlü devletler, birden fazla halkı kendi içlerinde bir süre zorla tuttuktan sonra, bu birlikteliğin ancak rıza ile olabileceğini anlayıp, "ulusal bilincin" gelişmesine çalıştılar. İşte, önce 'ulus sonra demokrasi, bu çabanın ürünüdür.

Demokrasi, kendi kendini yönetebilme olgunluğu ve becerisidir. Bugünün çokuluslu yapıları, demokratik toplumların birlikteliğinden doğmaktadır. Bu toplumlar, kendi içlerinde barışı sağlayıp, demokratik siyasal yapılar geliştirmeselerdi, gönüllü olarak aralarında uluslarüstü bir örgütlenmeye gidemezlerdi. Pekiyi, bir ülke içinde toplumsal barışın (dolayısıyla demokrasinin) asgari koşulu ne? Bu sorunun en basit yanıtı, toplumu/ulusu oluşturan kümelerin kendi günlük hayatlarını yönlendirmede özgür olmalarıdır. Başka bir deyişle, kamusal alanla, kültürel alanın birbirinden (ayrı değil ama) özerk olmasıdır... Eğer toplumun "ilmikleri" olan kümeler, kendi içlerinde demokrat, yani üyelerinin günlük hayatlarını desteklerken özgür ve özgürlükçü iseler, o toplum demokratiktir. Gerisi sadece sözel yakıştırmalardır.

Demokrasi evde başlar, kümeler içinde olgunlaşır; kümeler arasındaki ilişkilerde sınanır, toplum düzeyinde somutlaşır ve devlet kaunda yasallaşır. Eğer, örgütlü kümeler, üyelerinin günlük hayatlarını kolaylaştırma ve haklarını güvenceye alma çabasında özgür değillerse, göstermelik kurumları olsa da o toplum demokratik değildir. Demokrasinin kurucu üyeleri, toplumsal kümeler ve onların temsili örgütleridir. Bu durum, birden fazla soy ve kültür kümesinin bir arada yaşadığı -çokkültürlü- toplumlarda daha da belirginlik kazanır.

Her çokkültürlü toplumda geçmişten günümüze miras kalmış bir takım çözülmemiş sorunlar bulunabilir. Bunların çoğu psikolojiktir; kümeler-arası çekişmeler, yenilgiler, aşağılanmışlıklar, geçmişte yaşanmış acılar. Bunlar tam olmamışlarsa bile, öyle olduğuna ilişkin yaygın kanılar (basmakalıplar) olabilir. Bu olgunun, günümüzün insan ilişkilerini ve toplumsal barışını "kirletmemesi" son derece önemlidir. Tarih içinde oluşmuş olan olumsuz duyguların "kompleks" haline gelip, süren nefretlere dönüşmesi, ancak devletin toplumsal kümeler arasında eşit mesafede durması bile mümkündür. Çokkültürlü bir toplumda, etnik ve dinsel açıdan "milliyetçilik" yapmak veya resmen taraf tutmak, toplumsal barışın temeline konmuş bir dinamittir. Demokratik yönetimler ideolojik olarak tarafsız olmak durumundadır. Onların koruyacakları tek şey, demokrasinin esaslarıdır. Ancak böyle bir yönetim anlayışı ile dünün anlaşmazlıkları, bugünün kavgaları biçiminde devam etmez; toplum, kendi tarihinin "mahpusu" olmaz...

Bugün artık yeni bir tarih yazmak durumundayız. Hem de büyük fetihlere ve keşiflere, dolayısıyla "imal edilmiş" efsanelere dayanmayan bir tarih. Günün tarihi, kılıç ucuyla, kan mürekkebiyle ve fatihlerin buyruğu ile yazılmayacak. Yazılmamalı... Aklın terazisinde, bir kefedeki kitlelerin gereksinimleri, diğer kefedeki bireyin özgürlüğü dengelenmeli ve saptanan ölçü, kara kaplı hukuk kitabına kaydedilmelidir. Ölçüm işlemini de, kayıt işlemini de ilk kez kendi tarihinin yapımına ve yazımına katılan halk

yapmalıdır. Halkçılar değil... İşte ancak o zaman toplumsal tarihe, "halkın" ana niteliği olan "çoğulcu" bir karakter kazandırabilir.

Bu tarihte, tekil siyasal kimlikler olabilir. Bunlar, devlet adları ve aidiyetleriyle anılır. Ama, bu üst-kimliklerin aynasına, çokkültürlülüğün prizmasından fıskıran farklı kimlik renkleri, topluma çoğulcu niteliğini yansıtır. Devletin bütün yapacağı, bu gerçeği görmek, tekil kimlik anlayışının renk körlüğüne düşmeden, bu renk cümbüşünden ahenkli bir siyasal tablo çıkarmaktır. Bu tablonun bütünü toplum, çerçevesi devlet, renkleri ve figürleri birey ve kümelerdir. Siyaset (kaulma) ise, bu tabloyu yapan fırçadır.

Birleştiricilik siyasette olmalıdır. Siyaset, kültürel alandaki farklılıkları korurken, onların birarada yaşamasının koşullarını hazırlar, hazırlamalıdır. Siyasetin baş öznesi olan merkezi otorite tarafsız davranırken, bütün kültür kümelerinin birbirlerinin kimliklerine, inançlarına, yaşam tarzlarına, dillerine saygılı olmalarını sağlamalıdır. İşte o zaman, vatandaşlar özel bir muamele istemezler. Tarafsız bir devlet de yurttaşlarına ayrıcalık veya azınlık statüsü tanımak durumunda kalmaz. Çünkü, tarafsız bir devlet, soy veya din temeline dayanmaz.

Böyle bir devlet yapısı, "apartman" örneğine benzetilebilir. Her apartman, bir arsa (vatan) üzerine kurulmuştur. Herkesi içeren ve koruyan bir çatısı vardır (devlet). Apartmanın cari giderleri için daire sahipleri aidat öderler (vergi). Yönetici (hükümet) ve denetici(ler) (yasama organı) seçilerek işbaşına gelirler (demokratik yapı oluşur). Her dairenin sakinleri, apartmanın ortak yükümlülüklerini karşıladıkları ve düzeni (asayışı) bozmadıkları sürece, diğer daire sahipleri tarafından rahatsız edilmezler. Bu ortak yaşam alanında özerk (ama bağımsız değil) bir hayat sürebilirler. Eğer bir devlete, "apartman yönetimi" özelliği kazandırılabilirse, bütünlüğü (tekilliği) bozulmadan demokratik yaşam için ideal ortamı oluşturabilir.

Niteliği belirlenen "apartman devletin", bir "daire efradı" tarafından baskı ve tehditle yönetilmeye başlanmasıyla ortaklık statüsü ve eşitlik biter, egemenlik ve tabiyet ilişkisi başlar. O zaman zorba daire sahibi, diğer sakinleri şiddet ve dehşet (terör) kullanarak "apartmandan" atmak ve yaşam alanlarını ele geçirmek isteyebilir. Bu durumda, tüm daire sahiplerinin aynı keyfilikte ve zorbaca davranmak "haklı" doğar. Oysa, zorbalık bir hak değildir, hak gaspıdır. Ama haksızlığa ve zorbalığa direnmek bir haktır. Bu hak, demokrasilerin özüdür. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, bu özü, insan haklarının dayanaklarından biri olarak benimsemiştir. Haklarını ve kimliklerini koruyabilmek için insanların örgütlenmeye ve bu savunmayı haklı kılabilmek için de hukukun güvencesine gereksinimleri vardır.

Hukuk, bireyleri ve kümeleri eşitleştirir. Bu nedenle, çok güçlü olan devlet örgütünün, yurttaşlar ve alt-örgütlerle ilişkilerinde hukuk kurallarına uygun hareket etmesi, toplumsal adalet açısından büyük önem taşır. Bir toplumda adalet duygusu yok olur ve toplumsal kümeler güvenlikleri ve kimlikleri konusunda endişeye düşerlerse, kendilerine güvenli yaşam alanları ararlar. Bu güveni ya aşkın güçlerde bulurlar, karizmatik önderlerin peşinde radikal dünyevi veya semavi akımlara kapılırlar. Ya da kendilerine bağımsız küçük "vatanlar" yaratmak isterler. Bu arayışlar, etno-milliyetçilik, ayrılıkçılık, "yeni-kabilecilik" gibi sonuçlar doğurur. Her halükarda, bölünen, ayrışan toplumlar, kuşkunun, düşmanlıkların tutuşturduğu nefretin çalı atçısıyla kan ve ateşe bulanırlar. Dünyanın büyük bir bölümü şimdi böyle dramatik bir evreden geçiyor.

Bütün insanlığın Tanrı'nın ailesi olduğu kabul edilirse, bu kardeş kavgasının bitmesi, bitirilmesi, hepimizin sorumluluğudur. Bunun da tek bilinen yolu, eşitlik ve insan haklarına dayanan çoğulcu demokrasidir. Hangi korku veya çıkar nedeniyle demokrasi ve barışın oluşmasına direnenler varsa, onlar sadece insanlık suçu değil, günah da işliyorlar demektir.